Digitaalinen eriarvoisuus

Meri-Tuulia Kaarakainen, VTT
Vieraileva tutkija/Turun yliopisto
ICT-muutoksen projektipäällikkö/Varsinais-Suomen hyvinvointialue

Digitaalinen eriarvoisuus

1. Digitaalista eriarvoisuutta ennustavat tutut sosiaalisen eriarvoisuuden riskitekijät

    a. alhainen koulutus, työttömyys, heikko terveydentila/vammaisuus, mielenterveys- ja päihdeongelmat, sosiaalinen eristäytyneisyys, maahanmuuttajuus
    b. toiveet internetin demokratisoivasta voimasta osoittauneet katteettomiksi, sen sijaan digitalisaatio kärjistää eriarvoisuutta ihmisryhmien välillä

2. Digitaalinen eriarvoisuus syventyy digitalisaation edetessä

    a. suhteellisen luonteensa takia sekä
    b. vaadittavan “vähimmäisosaamistason” jatkuvasti kasvaessa
    c. nuoret ikäluokat eivät tule edellisten vuoksi ratkaisemaan digitaalista eriarvoisuutta

    -> ongelmat kärjistyvät kun hyvinvoinnin tuottaminen perustuu digitaalisiin (itse)palveluihin, joiden käytön edellytykset jakautuvat väestössä epätasaisesti

    -> etenevä digitalisaatio synnyttää vaikeasti tavoitettavia ja digitalisoituvien palvelujen ulottumattomiin ajautuvia väestöryhmiä

Digitaalinen eriarvoisuus

3. **Kriittisiä tekijöitä koulutus, kieli(ja luku)taito sekä kognitiiviset kyvyt** – näiden vuoksi digitaalisen eriarvoisuuden keskeisiä selittäjiä Suomessa ovat yksilötasolla erityisesti (matala ja korkea) ikä, maahanmuuttajuus, pitkäaikainen työttömyys, erityisopetustausta ja **jo nuoruudesta alkaen koulutuserot**

    a. Koulutuseroilla merkittävä vaikutus nuoruusiästä alkaen digitaaliseen eriarvoisuuteen (osallisuuteen, informaatiolukutaitoon, palvelujen saavutettavuuteen/hyödynnettävyyteen sekä laajasti mahdollisuuksiin hyötyä digitalisaatiosta)
    b. Sukupuolittuneet koulutusvalinnat (ei niinkään sukupuoli itsessään) vaikuttavat merkittävästi myös sukupuolten välisiin eroihin digitaalisessa kyvykkyydessä
    c. Aikuisiässä koulutuserot kertautuvat työmarkkina-aseman ja työtehtävien vaikutuksesta
    d. Koulutuseroilla edelleen vaikutus myös ikäihmisten digitaaliseen inkluusioon

Digitaalinen eriarvoisuus

4. Digitaalisissa yhteiskunnissa osattomimmiksi itsensä tuntevat nimenomaan kognitiivisista, kuten kielellisistä ja oppimisvaikeuksista kärsivät ihmiset

    a. Verkkopalvelujen ja -sisältöjen saavutettavuus keskittyy kuitenkin tällä hetkellä lähinnä tekniseen saavutettavuuteen (fyysiset- ja aistivammat)
    b. Huomio, säätely, ohjeistus ja rahoitus tulee kohdentaa jatkossa erityisesti kognitiivisen ja sosiaalisen saavutettavuuden turvaamiseen
    c. Kognitiivisista vaikeuksista kärsivien määrä kasvaa väistämättä väestön ikääntyessä (esim. muistiin liittyvät ongelmat)
    d. Hankaloittaa myös nuorten digipalvelujen käyttöä (käytön edellyttämä viranomaiskielen ymmärrys tai ylipäätään kyky ymmärtää kirjoitettua (suomen)kieltä, palvelujärjestelmän vieraus, katteettomat oletukset palvelun käyttäjien digitaalisesta kompetenssista)

5. Viiteryhmän merkitys - yksilöille digitaalisen syrjäytymisen kokemus riippuu siitä, miten tärkeänä digitaalisuus, digitaalinen osaaminen ja digitaaliset palvelut omassa viiteryhmässä koetaan

6. Yksilön kannalta digitaalista hyvinvointia lisää erityisesti digitalisaation sosiaalinen ja henkilökohtainen ulottuvuus eli kyky ja mahdollisuus henkilökohtaisesti merkitykselliseen käyttöön osallistumiseen vertaisten joukkoon myös digitaalisilla areenoilla - näiden merkitystä ei voi korvata pelkällä tiedollisella ja taidollisella kompetenssilla

Suositukset ja huomiot koskien talousarvioesitystä

Rahoitusta ja interventioita osaamistason turvaamiseksi ja digitaalisen inkluusion edistämiseksi tulee kohdentaa digitalisaation suhteen heikoimmassa asemassa oleville väestöryhmille lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen.

Rahoitusta tulee kohdentaa digitaalisiin välineisiin, oppimateriaaleihin ja oppimisympäristöihin liittyvien kehityshankkeiden sijaan digitaaliselle inkluusiolle edellytyksenä olevien perustaitojen, uusien lukutaitojen (erityisesti mm. informaatio-, tietoturva-, datalukutaito) ja digitaalisten taitojen* opetukseen, näissä annettavaan pedagogiseen tukeen sekä opettajien osaamiseen.

Erityishuomio koulutuksesta syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin sekä perus- ja toisen asteen nivelvaiheessa tukea tarvitseviin: tarve digitaalisen osaamisen varmistamiselle valmistavassa koulutuksessa, digitaalisten palvelujen käytön tuelle ja ohjaukselle sekä henkilökohtaisen (ei digitaaliseen) ohjauksen saatavuuden varmistamiselle.

Digitaalistan inkluusiota tuettava myös nuoriso- ja kulttuurikasvatuksen palveluissa tarjoamalla paitsi käytännön digitukea ja ohjausta digitaalisten palvelujen käytössä myös osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksia itselle merkityksellisillä digitaalisilla areenoilla.

Digitalisaatiokehityksessä ja -ohjauksessa kaikilla hallinnon aloilla tulee digitaalisen saavutettavuuden painopiste siirtää teknisestä saavutettavuudesta kognitiiviseen ja sosiaaliseen saavutettavuuteen.

**digitaalisten laitteiden, verkkojen, ohjelmistojen ja palveluiden käytön mahdollistavat tiedot ja tekniset taidot*

Lähteet

van Deursen, A. J. A. M., & Helsper, E. J. (2018). Collateral benefits of Internet use: Explaining the diverse outcomes of engaging with the Internet. https://doi.org/10.1177/1461444817715282

Helsper, E.J. & Reisdorf, B.C. (2017). The emergence of a ‘digital underclass’ in Great Britain and Sweden: Changing reasons for digital exclusion. New Media & Society, 19(8), 1253-1270.

Johansson, S., Gulliksen, J. & Gustavsson, C. (2021). Disability digital divide: the use of the internet, smartphones, computers and tablets among people with disabilities in Sweden. Universal Access in the Information Society, 20, 105-120. https://doi.org/10.1007/s10209-020-00714-x

Kaarakainen, M.-T. & Saikkonen, L. (2022). Remark on digital accessibility: educational disparities define digital inclusion from adolescence onwards. Universal Access in the Information Society. https://doi.org/10.1007/s10209-022-00908-5

Kaarakainen, M.-T. (2019). Education and inequality in digital opportunities. Differences in digital engagement among Finnish lower and upper secondary school students. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7819-9

Schou, J. & Pors, A.S. (2019). Digital by default? A qualitative study of exclusion in digitalised welfare. Social Policy Administration, 53, 464-477. https://doi.org/10.1111/spol.12470